

**Wojciech Kołataj, Grzegorz
Majcherek, Jolanta
Młynarczyk, Renata
Kucharczyk, Hanna
Szymańska, Iwona
Zych, Przemysław
Gartkiewicz, Tomasz Szmagier**

Aleksandria. Kom El-Dikka

Informator Archeologiczny : badania 23, 102-103

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Waldemar Jerke (fotograf). Prace badawcze trwały od 25 sierpnia do 24 września 1989 roku.

Badania koncentrowały się w trzech rejonach terenu objętego koncesją: w tzw. willi Tezeusza, na południe od willi Tezeusza i w tzw. domu Aiona.

Na terenie willi Tezeusza wykonany został sondaż stratygraficzny pod mozaikową podłogą wschodniego portyku. Odsłonięto wejścia z wcześniejszego okresu użytkowania budowli, zaś poniżej odkryto dużych rozmiarów cysternę na wodę z okresu hellenistycznego.

Prace na południe od willi Tezeusza stanowiły kontynuację wcześniejszych badań, w czasie których odkryto część dużej budowli z okresu hellenistycznego. W tym roku kontynuowane było odsłanianie perystylu i pomieszczeń przylegających do niego od wschodu i zachodu. Po stronie wschodniej odkopano dwa pomieszczenia wyposażone w posadzki z dużych płyt kamiennych. Po stronie zachodniej odsłonięto natomiast ściany pomieszczeń o charakterze reprezentacyjnym. W jednym z pokoi podłogę zdobiła mozaika, a na ścianach obu zachowały się ślady malowanych tynków. Ślady farby stwierdzono też na znalezionym w pobliżu dużym kapitulu w stylu korynacko-ptolomaistkim. W całej budowli znaleziono wiele fragmentów terrakotowych figurek psów, a także terrakotową głowę Serapisa.

W domu Aiona oczyszczono z gruzu kolejne dwa pomieszczenia. W jednym z nich odkryto setki fragmentów figuralnych malowideł ściennych. W trakcie kampanii udało się zrekonstruować fragmenty, przedstawiające głowy młodych kobiet, być może Muz. W drugim pomieszczeniu ściany pokryte były jednobarwnym, białym tynkiem a podłogę pokrywała mozaika bez motywów zdobniczych. W obu pomieszczeniach znaleziono monety datowane na połowę IV w. n. e.

Badania będą kontynuowane.

Egipt

ALEKSANDRIA
KOM EL-DIKKA

Stacja Archeologii Śródziemnomorskiej
UW w Kairze PP Pracownia Konserwacji
Zabytków

Działalnością misji kierował dr inż. Wojciech Kołtąj a badania archeologiczne realizował zespół prowadzony przez mgr. Grzegorza Majcherka w składzie: dr Jolanta Młynarczyk, mgr Renata Kucharczyk, mgr Hanna Szymańska mgr Iwona Zych — archeologzy, doc. dr hab. inż. arch. Przemysław Garkiewicz — architekt oraz Tomasz Szmagier — fotograf. Badania trwały od 29 marca do 31 maja 1989 roku.

Podobnie jak w poprzednim sezonie prace wykopaliskowe koncentrowały się na obszarze dzielnicy mieszkalnej, położonej na zachód od ulicy R-4. Odsłonięto i przebadano kolejne partie domu H, rozciągające się w kierunku wschodnim i południowym oraz rozpoczęto eksplorację domu G, położonego na południe od poprzedniego. Przebadano kolejne etapy rozwoju architektonicznego domu H na przestrzeni od I-go do VII w. n. e. Budynek przez cały okres swego istnienia zachowuje bardzo podobne rozplanowanie. Wiele z kolejno wznoszonych ścian budowanych jest na relikach murów wcześniejszych, należących do poprzednich faz użytkowania. Kolejne odbudowy po okresach zniszczeń wiążą się przede wszystkim ze zmianami funkcjonalnymi. Pierwotnie był to typowy dom mieszkalny (villa urbana) a z czasem, począwszy od IV w. zaczął również pełnić funkcję warsztatów. Niewielkie pomieszczenia przyległe od frontu i wzniesione w końcowym okresie użytkowania na ulicy pełniły rolę tabernae, gdzie zapewne sprzedawano wyroby produkowane wewnątrz budynku. W ubiegłym sezonie odsłonięto tutaj resztki niewielkiego warsztatu odlewniczego (pierce), zaś w obecnym kolejne instalacje o podobnym charakterze. Sondaż wykonany na ulicy R-4 wykazał jej ciągłość użytkowania od okresu wczesarzymskiego aż po X w. n. e. W okresie późnorzymskim nawierzchnia ulicy pokryta była brukiem kamiennym. Odsłonięto ponadto dobrze zachowane główne wejście wiodące z ulicy do domu H, należące do jego fazy pierwotnej z I-II w. n. e. Miało ono formę niewielkiego ganku z kilkoma stopniami, flankowanego pilastrami. Na samej ulicy odnaleziono również duży węzeł kanalizacji miejskiej, użytkowany przez prawie cały okres istnienia przyległej zabudowy. Składa się na niego odcinek kolektora oraz studzienka rewizyjna. Odkryto również fragmenty mniejszych przewodów kanalizacyjnych, prowadzących w kierunku przeciwnielego, zachodniego krańca ulicy.

W głębokim sondażu, wykonanym w jednym z pomieszczeń, sięgnięto do poziomu wkopów fundamentowych. Najgłębsze warstwy, zawierające wyłącznie materiał hellenistyczny (lamoki oraz ceramika black glazed) zalegają obecnie na poziomie wód gruntowych, co uniemożliwia dotarcie do zabytków architektury okresu ptolomejskiego.

W domu G, usytuowanym na południe od poprzedniego, zdołano przebadać zaledwie kilka pomieszczeń. W jednym z nich odsłonięto interesującą konstrukcję, datowaną na V w. n. e. Składały się na nią dwa baseny o ścianach pokrytych wodoszczelnym tynkiem i wyposażone w otwory, umożliwiające spływ wody do niżej położonego zbiornika. Przeznaczenie tej instalacji jest jak dotąd nieznane. Obydwa budynki oddzielone są wąską uliczką, prostopadłą do R-4, która przy stosunkowo dużych rozmiarach typowej dla Aleksandrii insuli, umożliwiała wewnętrzną komunikację.

Obecne wykopaliska dostarczyły dużej liczby interesujących zabytków ruchomych. Do najcenniejszych należy zespół wysokiej jakości wyrobów z kości, datowany na IV wiek. Składają się nań m. in. liczne dobrze zachowane szpile oraz plakiety z dekoracją figuralną np. z przedstawieniem Afrodyty i Sylena. Uzyskano ponadto znaczną liczbę lampek z różnych okresów. Najliczniejsze zdobione motywami chrześcijańskimi, pochodzą z IV-V wieku. Do interesujących obiektów należą fragmenty form do wytwarzania lampek, datowane na VII w. n. e., wskazujące na lokalną produkcję niektórych typów. Z innych znalezisk warto wymienić fragmentarycznie zachowaną mar-

murową statuetkę Hygiei. Tradycyjnie już uzyskano dużą ilość ceramiki, w tym importowanej, świadczącej o rozległych powiązaniach handlowych z całym światem Śródziemnomorskim. Wydobyto m. in. szereg amfor produkowanych w Afryce Hiszpanii oraz w rejonie Morza Egejskiego nie notowanych dotąd w Egipcie.

Badania będą kontynuowane w roku przyszłym.

DEIR EL-NAQLUN

Stacja Archeologii Śródziemnomorskiej
UW w Kairze

Badania prowadziła misja kierowana przez doc. dr. hab. Włodzimierza Godlewskiego w składzie: doc. dr. hab. Ewa Wipszycka-Bravo, mgr inż. arch. Jarosław Dobrowolski, mgr Tomasz Derda, mgr Tomasz Górecki, mgr Piotr Jeute, dr Adam Łukaszewicz, mgr Stefan Sadowski oraz Hanna Kozłowska-Sowa i Tomasz Waliszewski — studenci archeologii. Inspektorem Egipskiej Służby Starożytności był p. Mohamed Ahmed Abdelhalim. Badania trwały od 15 września do 18 października 1989 roku. Erem i cmentarz wczesnochrześcijański.

Prace wykopaliskowe w tym sezonie koncentrowały się na terenie eremu nr 25 oraz w sektorze D na terenie kormu. Erem nr 25 znajduje się w północno-wschodniej części wzgórz bezpośrednio przylegających do plateau z zabudową monastyczną. Został on wykuty w zboczu wzgórza i składa się z trzech dwupomieszczeniowych zespołów mieszkalnych oraz kuchni i dziedzińca otoczonego murem od strony zbocza. Erem funkcjonował niewątpliwie w wieku VII a na przełomie VII i VIII w. został gruntownie odnowiony. W tym okresie zamknięto dół depozytowy w pomieszczeniu B. 1, w którym odsłonięto wiele naczyń, fragmenty tkanin, wyroby z drewna i szkła oraz kilkanaście papirusów greckich z tekstami psalmów, rachunków i listów.

W sektorze D odsłonięto zespół pomieszczeń o charakterze gospodarczym. Część z nich została dobudowana do wejścia prowadzącego do zespołu cel klasztornych. Górna kondygnacja tej zabudowy była dekorowana malowidłami a okna miała wypełnione gipsowymi kratami z szybami. Były to niewątpliwie pomieszczenia mieszkalne z XI-XII wieku.

W trakcie badań powierzchniowych zlokalizowano rozległy cmentarz z grobami mnichów klasztoru Neklonni. Jeden z nich był eksplorowany. W komorze grobowej znaleziono wiele fragmentów szat, dekorowanych również przedstawieniami figuralnymi. Najcenniejsze jest przedstawienie siedzącego Dionizosa z panterą (?) u jego stóp.

Badania będą kontynuowane w przyszłym roku.

DEIR EL-BAHARI Świątynia grobowa Totmesa III

Stacja Archeologii Śródziemnomorskiej
UW w Kairze PP Pracownia Konserwacji
Zabytków

Kampania badań trwała od 7 listopada 1988 do 6 kwietnia 1989 roku i brali w niej udział archeolodzy: doc. dr. hab. Jadwiga Lipińska (kierownik misji) oraz dr Joanna Wiercińska, mgr mgr Joanna Aksamit, Monika Dolińska i Małgorzata Koperwas, architektki: dr. hab. inż. arch. Stanisław Medeksza, mgr inż. arch. Rafał Czerner i konserwatorzy: p. p. Leonard Bartnik, Stefan Miszczak i Edward Turkowski a także rysowniczką mgr Kamila Baturo.

Trwało dalsze odczyszczanie terenu świątyni. Prace koncentrowały się w południowo-zachodnim narożniku, który odczyszczono prawie całkowicie (prace w polu zostały z przyczyn niezależnych wstrzymane 8 lutego). W rumowisku odnaleziono kilkadziesiąt dalszych fragmentów reliefów a także ostraka hieratyczne i koptyjskie. Odkryty też został otwór na depozyt fundacyjny świątyni. Nie znaleziono w nim żadnych zabytków, ale z dużym prawdopodobieństwem można twierdzić, że znalezione w pobliżu modele ceramiki oraz fajansowa plakieta i fragmenty drewnianych modeli wchodziły w skład tego depozytu.

Kontynuowane były prace nad rekonstrukcją dekoracji ścian świątyni. Zakończony sezon przyniósł 99 nowych koneksji, nie licząc uzupełnień scen złożonych wcześniej. Dzięki temu, że w obecnej chwili pewnie umieszczone sceny obejmują c.a. 80 % głównego korpusu świątyni można było opracować koncepcję rekonstrukcji dekoracji całej budowli.

Badania będą kontynuowane.

MINSCHAT ABU OMAR (WSCHODNIA DELTA)

Państwowe Zbiory Sztuki Egipskiej
w Monachium we współpracy ze Stacją
Archeologii Śródziemnomorskiej UW
w Kairze i Muzeum Archeologicznym
w Poznaniu

Ekspedycję kierował prof. dr. Dietrich Wildung, natomiast tokiem prac dokumentacyjnych kierował doc. dr. hab. Lech Krzyżaniak (autor sprawozdania). Ze strony polskiej udział wzięli również: Waldemar Jerka (dokumentalista) i Wanda Jerke (pracownik